

Наставном и научном већу
Филозофског факултета
Београд

Изабрани одлуком Наставног и научног већа Филозофског факултета у Београду у Комисију за оцену докторске дисертације „Економски односи Југославије и Совјетског Савеза (1945–1964)“, кандидата мр Момира Нинковића, имамо част да поднесемо следећи

Р Е Ф Е Р А Т

Општи подаци о кандидату

Колега Момир Нинковић рођен је 28. априла 1987. године у Лазаревцу. У месту рођења завршио је основну школу и гимназију, а затим се 2006. године уписао на студије историје на Филозофском Факултету у Београду. Као студент четврте године, јуна 2010, похваљен је од стране Филозофског факултета за „изузетан успех у студирању“. Дипломирао је 2010. године одбранивши са успехом дипломски рад *Економски споразуми Југославије и Совјетског Савеза 1945–1948*. Колега Нинковић је мастер студије историје уписао и са успехом окончао школске 2010/11, одбранивши запажени рад *Трговинско изасланство Југославије у Совјетском Савезу 1945–1948/9*. Докторске студије на Катедри за историју Југославије Филозофског факултета у Београду колега Нинковић је уписао 2011. године. Истраживања на теми *Економски односи Југославије и Совјетског Савеза (1945–1964)* започео је од првог дана докторских студија. Почев од фебруара 2012. био је стипендиста Министарства просвете, науке и технолошког развоја и ангажован на пројекту *Конфликти и кризе – сарадња и развој у Србији и региону у 19. и 20. веку*, који је реализовао Института за савремену историју. Са највишом оценом (10) положио све предвиђене испите на докторским студијама. Више месеци је провео на истраживањима у Руској Федерацији.

У складу са својим научним интересовањима колега Нинковић је до сада сам објавио **четири научна рада** /„Неуспешни преговори о организацији југословенско-совјетских мешовитих друштава (1945–1947)“, *Токови историје*, бр. 2/2015, стр. 129–153; „Успостављање и одвијање редовних економских односа између Југославије и Совјетског Савеза 1945. године“, у: *1945. Крај или нови почетак?*, *Тематски зборник радова*, главни и одговорни уредник Зоран Јањетовић, Београд 2016, стр. 497–529; „Misija Bogdana Crnobrnje u Moskvi i pitanje odustajanja od trgovinskih pregovora za 1948. godinu“, *Istorija 20. veka*, 2/2018, стр. 117–138; Momir Ninković, „Establishment of Cooperation Between the SFRY and the COMECON in 1964“, *Tokovi istorije*, 3/2020, стр. 139–163. / **и девет у сарадњи са колегама** / са Н. Стамболијом „Животни пут др Милутина Велимировића (1893–1973)“, у: *Историја медицине, фармације, ветерине и народна здравствена култура, Зборник радова са IV научно-стручног скупа одржаног 27–28. септембра 2012*, Зајечар 2012, стр. 141–150; А. Лукићем, „Милутин Велимировић (1914–1918), лекар у Првом светском рату“, у: *Историја медицине, фармације, ветерине и народна здравствена култура, Зборник радова са V научно-стручног скупа одржаног 1. новембра 2013*, Зајечар 2013, стр. 73–87; М. Гулићем „Мјеšovита југословенско-совјетска друштва: случај JUSTE“, *Istorija 20. veka*, 1/2014, стр. 143–163; Н. Стамболијом, „Политичка биографија Јована Алтипармаковића (1891–1953)“, у: *Афирмација, продлабочување и проширување на вековните културни врски меѓу Р. Македонија и Р. Србија*, Битола 2016, стр. 477–486; Д. Бојковићем „Ратна епопеја какве није било у историји ратова! Милутин Велимировић о повлачењу преко Албаније 1915–1916; у: *Век српске голготе (1915-2015) I-III*, књига I *Историја*, уредио и приредио Д. Елезовић, Косовска Митровица 2016, стр. 99-127; М. Живковићем „Од рата ка миру. Политички односи Југославије и Совјетског Савеза 1945. године“, у: *Српско-руски односи у прошлости и садашњости (Међународни тематски зборник)*, Књига 2, уредили и приредили Весна Зарковић, Марија Јефтимијевић Михајловић и Далибор Велојић, Лепосавић 2018, стр. 159–185; А. В. Едемским „'Misija dobre volje'. Dobrica Ćosić na Drugom svesaveznom kongresu sovjetskih književnika (15–26. decembar 1954)“, *Istorija 20. veka*, 2/2019, стр. 195–216; А. Б. Едемским, Момир Нинковић, „Обнављање културне сарадње Југославије и Совјетског Савеза 1954. године“, *Архив*, 1–2/2019, стр. 177–198; И. Джуричем „Доктор Владимир Сергеевич Чистов в Королевстве СХС/Югославији“, в: *Русская эмиграция на Балканах: сборник научных трудов: посвящается 100-летию Русского исхода*, Редакционная коллегия: Драги Георгиев, В. С. Путятин и А. С. Стыкалин, Скопје 2021, стр. 287–312/. Упоредо са тим колега Нинковић је аутор две лексикографске одреднице, двадесетдевет биографија

објављених у Биографском лексикону *Сенатори Краљевине Југославије (Београд 2016)*, четири приређена историјска извора у научним часописима, двадесет приказа и осврта.

Предмет и циљ докторске дисертације

Поред све своје важности економска историја није до сада, у већој мери, привлачила пажњу историчара посвећених изучавању историје југословенске државе. То важи и за изучавање економских односи Југославије и СССР-а у деценијама које су наступиле после окончања Другог светског рата. Закупљени превасходно темама из политичке историје и без могућности да у већој мери истражују у руским и совјетским архивима и користе грађу совјетске провениенције, историчари са ових простора, посвећени изучавању савремене историје, сасвим су превиђали и занемаривали значај економских веза у укупним односима две земље. Уколико је појединачних радова и било одликовала их је фрагментарност и чињеница да су их писали економисти заинтересовани да цео проблем сагледају примарно из угла дисциплине којој су посвећени. Сада ту уочену празнину, без које се не могу разумети и објаснити укупни односи две земље, на најбољи начин попуњава целовито историографско истраживање колеге Момира Нинковића презентовано у докторској дисертацији *Економски односи Југославије и Совјетског Савеза (1945-1964)*.

Обимна истраживања која је колега Момир Нинковић обавио у свом средишту имају укупне економске, али и политичке односе Југославије и СССР-а у периоду омеђаном 1945. и 1964. годином. Током назначеног времена економски односи две земље су прошли кроз више различитих фаза - од тесне економске сарадње која је трајала до избијања сукоба Југославије са Информбироом, преко економских притисака и економске блокаде која је обележила крај 40-их и почетак 50-их година XX века, до обнављања односа праћеног успонима и падовима током 50-их и успостављања стабилнијих односа током прве половине 60-тих година XX века. Хронолошки оквир теме коју колега Нинковић обрадио чине године 1945. и 1964. Истраживање је обухватило и време тзв. „безуговорних односа“, успостављених на крају рата у коме је економска сарадња најдиректније била условљена конкретним потребама револуционарног покрета у Југославији и интересима које је СССР имао на том простору.

Предмет истраживања која колега Нинковић обавио најдиректније се тиче шест кључних области економске сарадње Југославије и СССР-а. У питању су робна

спољнотрговинска размена, кредити, мешовита друштва организована на принципу паритета, сарадња унутар индустријских кооперација, узајамна економска помоћ и научно-техничка сарадња. У докторској дисертацији нису запостављени ни економски аспекти посебних облика сарадње коју су две државе остваривале – попут војне сарадње или сарадње на пољу употребе нуклеарне енергије у мирнодопске сврхе. Обављена обимна истраживања у домаћим и руским архивима су потврдила да суштину економских односа Југославије и Совјетског Савеза у годинама 1945-1964. одређују политика и идеологија, али и показала на који начин и у којој мери оне утичу на размере сарадње, њене успоне и падове, значај, остварене резултате, свеукупне економске односе двеју социјалистичких земаља - једне велике и једне мале, са различитим економским потенцијалима и карактеристикама.

Међу циљевима које истраживање колеге Нинковића остварило свакако треба истаћи и способност аутора да рационално објасни економску страну најважније „билатерале“ коју је Југославија имала у првим послератним деценијама. Са успехом је реализована и намера аутора да укаже на међузависност утицаја идеологије, политике и економије у сарадњи социјалистичких земаља, као и да аргументовано скрене пажњу на предности, али и отежавајуће околности, које су сарадњу држава „затворених“ унутар истоветног политичког система (а то је реални социјализам) собом носила на економском плану. Међу оствареним циљевима треба истаћи и успели покушај аутора да детаљно сагледа бројне облике и форме економске сарадње и одреди утицај те сарадње на развој привреде и друштва, посебно у Југославији. Будући да се економска сарадња две државе одвијала у више фаза остварен је и један од циљева колеге Нинковића да укаже на основне карактеристике сваке од њих и понуди рационалне и на историјској грађи и литератури утемељене одговоре на бројна питања везана за економски развој и економску стагнацију социјалистичких земаља.

Основне хипотезе од којих је кандидат пошао у истраживањима

Основне хипотезе са којима је колега Нинковић започео рад на докторској дисертацији *Економски односи Југославије и Совјетског Савеза (1945-1964)*, истраживања су потврдила. Међу полазиштима кандидата је била хипотеза да су економски односи између Југославије и Совјетског Савеза, у периоду 1945–1964, били најдиректније условљени стањем политичких односа две земље. Економија је, према почетним претпоставкама кандидата, истовремено била начин исказивања политичких

притисака, али и средство путем кога су односи на политичком плану побољшавани. Колега Нинковић је, такође, претпостављао, а истраживања потврдила, да клириншки систем плаћања, који је Југославија имала са Совјетским Савезом и земљама из његове сфере утицаја, за њу био прихватљивији и повољнији од плаћања у „слободној валути“, што је најдиректније утицало на економску сарадњу. Истраживања је потврдило и хипотезу кандидата да су економски односи Југославије са државама „народне демократије“, као и са СЕВ-ом, били директно условљени стањем политичких односа Југославије и Совјетског Савеза. Једна од хипотеза је и да је побољшање или кварење политичких односа Југославије са СССР-ом најдиректније утицало на интензивирање или слабљење економских односа са САД и Западом. Потврђена је и претпоставка кандидата да је економска сарадња са СССР-ом имала бројне предности у односу на „западна тржишта“. Обављеним истраживањима колега Нинковић је проверио и потврдио почетне хипотезе да је СССР за Југославију, и поред бројних тешкоћа, био најзначајнији економски партнер у годинама 1945–1948, да мешовита југословенско-совјетска друштва нису представљала најзначајнији облик економске сарадње, да је економска блокада почев од 1949. године тешко погодила југословенску привреду и изазвала дугорочну економску кризу. Истраживање је потврдило и претходне хипотезе колеге Нинковића да су финансијски кредити које је СССР-а одобравао Југославији били мотивисани политичким разлозима, а не економским интересима, као и да су имали своје место у планираном „увлачењу“ Југославије у „лагер“ социјалистичких земаља. Међу полазним хипотезама кандидата, коју је истраживање потврдило, била је и претпоставка да је искуство из 1948. опомињало сваку од страна (и Југославију и СССР) да у будућим кризама, када су међусобни односи у питању, никада не иду на потпуни прекид сарадње.

Метод истраживања

У раду на теми „Економски односи Југославије и Совјетског Савеза 1945–1964“ колега Нинковић је превасходно примењивао метод историјске науке. У мери у којој то било потребно ослањао се и на методологију рада у економским и друштвеним наукама. Процес истраживања обухватио је прикупљање и анализу релевантне литературе и објављених извора, рад у архивским установама и научно-критичко сагледавање прикупљеног материјала. Највећу пажњу у својим истраживањима колега Нинковић је посветио раду у архивима. У том контексту истраживао је у архивским институцијама Србије (Архив Југославије, Дипломатски архив Министарства спољних послова, Војни

архив, Архив Србије, Музеј ваздухопловства...) и Руске Федерације (Российский государственный архив новейшей истории, Российский государственный архив социально-политической истории, Архив внешней политики Российской Федерации, Российский государственный архив экономики). У питању је више десетина архивских фондова и збирки које су до сада истраживачи са ових простора само узгредно истражили. Упоредо са тим колега Нинковић је темељно савладао објављену грађу (39 наслова), штампу и периодику (13), мемоарске изворе (22), релевантну историографску, економску, војну, политиколошку литературу (265 наслова) објављену на више језика.

Садржај дисертације

Структура докторске дисертације *Економски односи Југославије и Совјетског Савеза (1945-1964)* речито сведочи о стручним интересовањима колеге Момира Нинковића. У њој, поред предговора, уводног дела рада, закључка и пописа извора и литературе доминирају четири маркантна поглавља посвећена годинама у којима је постојала тесна економска сарадња СССР-а и Југославије (1945-1949), времену обележеном економском блокадом, а затим нормализацијом свеукупних политичких и економских односа две државе (1949-1956), успонима и падовима у политичким односима и новом сукобу (1956-1962), догађајима који су означили ново приближавање и тешњу економску сарадњу Југославије и Совјетског Савеза (1962-1964). Материја је изложена на хронолошко тематски начин.

У предговору докторске дисертације колега Нинковић је образложио своја методолошка полазишта, указао на хронолошки оквир истраживања и структуру докторске дисертације, критички се одредио према коришћеним изворима и литератури. У мери у којој је то било потребно скренуо је пажњу на значај југословенско-совјетских економских односа и чињеницу да њихово изучавање, у периоду који је следио после окончања Другог светског рата, и поред свег значаја није привлачило пажњу историчара.

У уводним деловима рада колега Нинковић је, унутар три подцелине, дао темељан преглед југословенско-совјетских односа у годинама 1918-1945. Посебно је обрадио економске односе две државе и презентовао суштину и садржај економске и војне помоћи Совјетског Савеза Југославији у завршним годинама Другог светског рата (1944-1945). У мери у којој је то било потребно указао је на чињеницу да је Краљевина СХС била део „антибољшевичког санитарног кордона“ фирмираног са циљем да се спречи ширење совјетског утицаја на Запад, што је, у целом међуратном периоду утицало на

антисовјетско расположење југословенског режима и верност „идеји“ о обнављању православне и царске Русије. У уводним деловима рада образложена су антисовјетска и антикомунистичка расположења режима у југословенској држави, приказана улога „санитарног кордона“ према Првој земљи социјализма коју је Југославија имала, скренута пажња на активности Коминтерне, размотрено питањ руских избеглица које су у великом броју (око 44.000) нашле уточиште у југословенској држави. У уводним деловима текста колега Нинковић је исцрпно обрадио односе југословенске државе са Совјетским Савезом током 20-их и 30-их година XX века посебно указујући на „доследно одбијање“ Београда да призна СССР. Са истом прецизношћу назначио је и промене наступиле у политици обе државе окончањем економских преговора, успостављањем дипломатских веза и потписивању Уговора о пријатељству и ненападању у само предвечерје Немачког напада на Југославију 6. априла 1941. године. Колега Нинковић је темељно обрадио и историјат економских односа од средњег века до Првог светског рата и указао на изузетно малу економску размену која је постојала у међуратним годинама (пред рат 0,07-0,06% увоза СССР тицао се Југославије). Истраживање је показало да је економска размена у сенци рата (1944-1945) била знатно већа. Успостављање „канала“ којима је совјетска роба и наоружање транспортовано у Југославију, финансијска помоћ и први зајмови, реализација договора који су Тито и Стаљин сачинили у Москви септембра 1944, помоћ у наоружању и опреми, прве количине жита које је СССР даровао Југославији, реализација економске помоћи уговорене током Хебранговог боравка у Москви..., неке су од тема о којима колега Нинковић аргументовано пише. Треба указати и на следеће бројеве који, према истраживањима колеге Нинковића, сведоче о размерама војне помоћи коју је СССР пружио Југославији: 197/199 авиона, 65 тенкова, 1.065 топова и хаубица, 4.455 минобацача, 3.797 противтенковских пушака, 512 противтенковских митраљеза, 68.423 аутомата и лаких и тешких митраљеза, 125.446 пушака и карабина, 20.528 пиштоља и револвера...). Ти делови текста засновани су на новим истраживањима која, својим садржајем, обогаћују досадашња знања о совјетско-југословенским војним, политичким и посебно економским односима.

У првом поглављу докторске дисертације, насловљеном *Од најтешње сарадње до економске блокаде (1945–1949)*, колега Нинковић је обрадио политичке односе две земље и одговорио на више важних питања која најдиректније одређују природу економске сарадње: зашто СССР економски помаже Југославију дајући јој кредите и увозећи југословенску робу, најчешће лошег квалитета, или ону за којом нема потребе;

зашто од краја 1947. Совјетски Савез врши економске притиске на Југославију; зашто долази до економске блокаде Југославије од стране СССР-а и земаља које су се налазиле у његовој сфери утицаја? Одговори на та и многа друга питања понуђени су у подпоглављима дисертације унутар којих су обрађени „одређујући“ чиниоци југословенско-совјетских економских односа; анализирана робна размена која је, како показује ово истраживање, била вид помоћи, а касније средство притиска на Југославију; сагледана природа совјетских робних кредита – реализованих и оних који то нису били; указано на рад и улогу мешовита друштва као, како се показало, не одговарајућег вида сарадње пријатељских држава. На тај начин кандидат је обрадио три важна аспекта економских односа: спољнотрговинску размену, совјетске кредите Југославији и мешовита југословенско-совјетска акционарска друштва. У сваком од наведених облика сарадње аутор је пратио промене које су се из сфере политичког преносиле на област економског. Колега Нинковић је: одмерио ратне губитке и привредну снагу Југославије и Совјетског Савеза на крају рата; скренуо пажњу на велике унутрашње потребе Југославије и спремност Москве да у датим околностима помогне; одмерио велике увозне потребе, скромне извозне могућности и велика очекивања Београда најчешће заснована на недовољном познавању економских прилика у СССР-у; уочио стално кашњење Југославије у извршавању својих економских обавеза. Са подједнаком пажњом одмерена је економска снага СССР-а, сагледано стање у коме се налазила његова привреда, указано на постигнуте економске резултате и тешкоће које су произвела велика ратна разарања, одмерена сазнања која је совјетска страна имала о економији Југославије. Аутор је анализирао постигнуте економске споразуме две земље, прецизно сагледао резултате у њиховој реализацији којима ни Москва ни Београд нису били задовољни, регистровао проблеме који су пратили преорјентацију југословенске економске сарадње на СССР и нереална очекивања њеног државног и партијског вођства да ће Совјетски Савез бити „гачка ослонца“ за амбициозно замишљене планове о обнови земље. У мери у којој је доступна документација то допуштала истраживање је показало да економски односи нису имали значајнију улогу у сукобу из 1948. године, мада је разлика у економским односима до краја 1947. године и у време избијања сукоба била значајна. Анализа робне размене у годинама 1945-1948, коју је колега Нинковић обавио, показала је да је она представљала истовремено и економску помоћи и средство притиска којим се Москва служила. О степену економске зависности Југославије сведоче и подаци да је удео СССР-а у југословенском извозу износио 75,1%, а у увозу 68,3%. Кандидат је анализирао огромне увозне потребе и скромне извозне могућности Југославије. Пажњу

је посветио великом „диспаритету“ у вредности испорука унутар међусобне економске сарадње, пажљиво је одмерио динамику извршења робне размене током првих послератних година, анализирао је законску основу међусобне трговинске сарадње и бројчано исказао њен обим и значај (о томе сведочи више вредних табела). Кредитна политика и њено место у односима Југославије и Совјетског Савеза посебно су обрађени у докторској дисертацији колеге Нинковића. У том смислу анализирани су кредити (било их је 4) које је СССР склопио са Југославијом и сагледан обим и садржај роба који је на тај начин размењене (од роба широке потрошње до индустријских постројења, опреме и оружја). Рад мешовитих друштава (ЈУСТА, ЈУСПАД, Друштво за експлоатацију и прераду нафте, Друштво за експлоатацију боксита и производњу алуминијума, Друштво за експлоатацију и производњу олова и цинка, Друштво за истраживање и експлоатацију угља, Друштво црне металургије, Југословенско-совјетска банка) још једна је од тема коју је у истраживачком смислу колега Нинковић исцрпао. И ти делови текста, подједнако као и они који су им претходили, засновани су на новој или до сада мало коришћеној архивској грађи и литератури совјетске и југословенске провениенције. Истраживање је показало да су насупрот идеализму југословенских комуниста објективне послератне околности и свеукупно стање у коме се налазио Совјетски Савез пресудно утицале на целокупне економске односе две државе у годинама 1945-1948.

У другом поглављу дисертације, насловљеном *Од економске блокаде ка постепеној нормализацији односа (1949–1956)*, колега Нинковић је пажњу посветио анализи економске блокаде којој је Југославија била изложена и последицама које је та политичко-економска мера произвела у привреди југословенске државе. Реконструисао је историјске догађаје и процесе који су окончани сукобом, свестрано одмерио положај у коме се Југославија након тога налазила, указао на промену у политичким односима две државе и утицај отказивања привредних и инвестиционих ангажмана на економске прилике у Југославији (размена у 1949. години чинила је само 31,6 % размене у претходној години) и однос држава „народне демократије“ према тој земљи, али и на реституцију југословенске имовине у Немачкој. Кандидат је прецизно реконструисао економску штету коју је привреда Југославије претрпела (губитак од преко 600 милијарди) и указао на њене дугорочне последице - успорен темпо развоја, смањење животног стандарда, велико задуживање у иностранству... Са подједнаком пажњом обрађено је и „постепено кретање“ економских и политичких односа две државе ка пуној нормализацији, током периода омеђеног 1953. и 1956. годином. Динамика и дometи нормализације, како показује и ово истраживање, превасходно су зависили од Москве.

Две посете на највишем државном нивоу, Н. С. Хрушчова 1955. године Југославији и Ј. Б. Тита Совјетском Савезу 1956. године, допринеле су не само убрзаној политичкој нормализацији односа, већ и економској, научној, техничкој сарадњи, две државе. Развјање привредних веза најдиректније је доприносила робна размена која је, у годинама 1954-1956, започела тзв. „компензационим споразумима“, а окончана пуном разменом и повећањем свеукупне југословенско-совјетске трговине. О оствареном степену нормализације односа убедљиво су сведочили совјетски економски кредити Југославији о којима се почело говорити средином 1955. године, а који су реализовани у 1956. години. У том контексту темељно је анализиран рад политичко-привредних делегација које су водиле преговоре о склапању инвестиционих кредита, а на чијем су се челу налазили А. И. Микојан и С.В. Темпо, али и други истакнути политичари (сарадња на изградњи индустријских предузећа, потписивање „робног кредита“, преговори око „девизног зајма, разговори о кредитирању алуминијумске индустрије...). Наведене процесе аутор је сагледао са бројних страна уочавајући њихову политичку важност и пропагандни значај. Бројни емпирички подаци, презентовани путем десетина табела убедљиво сведоче о егзактности истраживања која је колега Нинковић обавио и „политичком разумевању“ Москве и Београда која је и омогућила економску сарадњу.

У трећем делу докторске дисертације, насловљеном *Успони и падови у односима и нови сукоб (1956–1962)*, обрађени су економски односи Југославије и Совјетског Савеза у контексту новог погоршања изазваног догађајима у Мађарској и одбијањем Југославије да потпише заједничку Резолуцију комунистичких партија окупљених у Москви 1957. године. У тим деловима рукописа реконструисана је политика притисака, видна и у сфери економије, карактеристична за политику коју је водио Н.С. Хрушчов (политика „топло-хладно“, како је то у свом дневнику забележио југословенски амбасадор у Москви Вељко Мићуновић). Политички и економски односи две државе сагледани су у контексту совјетске тежње за успостављањем „монолитног лагера“ чији би саставни део била и Југославија и настојања Београда да реализује тзв. „сопствени пут“ у социјализам. Други (идеолошки) сукоб Београда и Москве обележио је крај 1956. и наредне године, а био је инициран догађајима у Мађарској и различитим погледима југословенских и совјетских руководилаца на сарадњу социјалистичких земаља. Истраживање је показало да се, независно од идеолошких и политичких спорова, на крају 1960-те године, робна размена две државе одвијала без већих проблема, мада су целокупни економски односи у знатној мери били „сужени“. У исто време и Београд и Москва су дефинитивно изгубили илузије о сарадњи у оквирима „једног лагера“ и приближили се реалном

сагледавању целокупних политичких и економских односа, заснованих на „принципу узајамне корисности“. Заоштреност совјетско-америчких односа, сукоб Москве и Пекинга, „компликовање“ прилика у Берлину и све значајнија улога коју је Југославија играла у Трећем свету који је СССР видео као стратешку резерву у блоковском супарништву, утицали су на Москву да побољша односе са ФНРЈ. Важну прекретницу у том односу представљала је Београдска конференција неангажованих земаља. Робна размена две државе свестрано је сагледана у контексту идеолошких спутавања, чему је тежила Москва и прагматичних потреба за које се залагала Југославија. Питање отплате „девизног зајма“, „робног кредита“, „инвестиционог кредита“ теме су које је ово обимно истраживање по први пут „отворило“ потврђујући још једном доминантно присуство политике у сфери економије. Истраживање је показало да је почетком 60-их направљен видан искорак у југословенско-совјетској робној размени и да се сарадња, поред бројних тешкоћа, одвијала у „срдочној атмосфери“ која је умногоме одударала од расположења која су обележила претходне године. Обезбеђивање совјетских кредита у другој половини 50-их година суштински је представљало помоћ Југославији, да би почетком 60-их та помоћ била остваривана на „принципима узајамне корисности“ који су били прокламовани од Совјета и битно утицали на финансијске аранжмане и трговинску размену две земље.

У последњем поглављу докторске дисертације, насловљеном *Ново приближавање и тешња економска сарадња (1962–1964)*, колега Нинковић је обрадио период успостављања динамичних економских и привредних односа две земље и успона економске сарадње. Прецизно је одмерио учинак политичких посета Л. Брежњева Југославији и Јосипа Броза Совјетском Савезу, сагледао резултате посета делегација привредника и експерата које су се бавиле економским питањима, указао на перспективу даљег развоја економске сарадње Београда и Москве, истакао значај помоћи коју је СССР пружио Југославији у време земљотреса који је погодио Скопље. У тим деловима рукописа обрађен је динамичан развој економских односа, приказано повећање робне размене, анализирани економски протоколи и њихова политичка позадина и друго. Истраживање је показало да је јачање међудржавне сарадње Совјетског Савеза и Југославије најдиректније утицало на економске односе две земље, али и на појачану економску сарадњу се источноевропским социјалистичким земљама. Динамичан раст спољнотрговинске размене исказан је и квантитативним подацима (два пута је увећан у годинама 1962-1964). У исто време колега Нинковић је истакао значај „кинеског фактора“ на југословенско-совјетске односе. Аутор је посебну пажњу посветио питању

совјетских кредита и узајамних дугова показавши да су се преговори одвијали и „тешко и споро“, као и да „избалансирану размену“ и „ликвидацију потраживања“ из ранијих година није било лако остварити. Указао је на раст југословенског извоза у СССР, пораст робне размене и даље ширење економских односа, уговарање нових испорука опреме и целих постројења. Питање совјетских кредита Југославији посебно је обрађено у докторској дисертацији колеге Нинковића (кредитирање хидроенергетског система Ђердап, кредитирање обнове Скопља). Унутар посебних целина анализирано питање политичког и економског придруживања Југославије СЕВ-у (1962-1964), кооперација у сфери индустрије при изградњи великих привредних објеката, планови специјализације стручњака, користи коју су унутар економске сарадње остваривали Совјетски Савез и Југославија.

Рукопис докторске дисертације засвођују закључним разматрањима у којима је колега Нинковић презентовао суштину економских односа Југославије и Совјетског Савеза и њихову условљеност стањем политичких и идеолошких односа две државе и две партије.

Научни допринос теме

Тема коју је обрадио колега Нинковић је у историографском смислу сасвим нова. Тим пре јер ни српска, али ни руска истографија још увек немају целовито истраживање које би у наведеном периоду реконструисало изузетно сложене политичке односе Југославије и Совјетског Савеза. То још у већој мери важи и за познавање економских односа, који су се увек налазили у сенци политике и као такви измицали пажњи историчара заокупљених сфером политичког. Из тих разлога у литератури деценијама опстају бројни стереотипи, генерализације, паушалне оцене када се говори и пише о економским односима Југославије и Совјетског Савеза, које ово истраживање рационализује конкретним знањем стеченим истраживањима на примарној историјској грађи. Из тих разлога сматрамо да је истраживање које је колега Нинковић обавио и резултат до кога је досегао од изузетне научне важности. Темељна анализа економских односа најдиректније је показала у којој су мери они били одређени идеолошким и политичким, али и на који су начин баш економски односи обликовали званичну политику обе земље, условљавали политичке потезе државних структура, били коришћени као средство притиска или начин да се зауздају идеолошке кризе и „отвори“ простор политичке сарадње. Посебно напомињемо да је колега Нинковић, први међу

српским историчарима, свој рад засновао на грађи економске провиниенције похрањеној у архивима Руске Федерације и да је истраживање које је обавио најдиректније обогатитло наша досадашња знања о економским односима Југославије и Совјетског Савеза у годинама 1945-1964.

Закључак

Имајући све наведено у виду слободни смо да Наставном и научном већу најтоплије препоручимо да прихвати наш изузетно позитивно мишљење о теми докторске дисертације *Економски односи Југославије и Совјетског Савеза (1945–1965)*, чији је аутор мр Момир Нинковић. Сматрамо да се ради о докторској дисертацији чији резултати најдиректније укључују српску историографију у међународну размену знања.

У Београду

9. октобра 2023.

Комисија:

Др Мира Радојевић, редовни професор,
Филозофски факултет у Београду

Др Бојан Димитријевић, научни саветник,
Институт за савремену историју у Београду

Др Срђан Мишић, доцент,
Филозофски факултет у Београду

Др Љубодраг Димић, редовни професор у пензији,
Филозофски факултет у Београду
(ментор и писац реферата)